

Erakondade rahastamine uutele alustele

Ivar Tallo (RiTo 4), Tartu Ülikooli avaliku halduse õppejõud, endine Riigikogu liige, Mõõdukad

Erakondade rahastamise põhimõtted riigiti kardinaalselt ei erine, mis on andnud võimaluse üldist laadi soovituste väljatöötamiseks. Soovitused jätavad riikidele vabad käed vajadustele vastavate finantseerimisskeemide väljatöötamiseks, artiklis pakutud Eesti erakondade uus rahastamise mudel ei lähe vastuollu Euroopa Nõukogu koostatud soovitustega.

Kellelgi pole kahtlust, et erakondade rahastamine on liberaalse demokraatliku režiimi kontekstis tähtis küsimus. Huvitaval kombel on see aga teoreetiliselt vähe läbitöötatud valdkond. Üks põhjusi võib olla saladuskate, mis on pikka aega varjutanud erakondade rahastamist. Erakondade rahastamisega seonduv kerkib perioodiliselt üksnes poliitiliste skandaalide, nagu *Watergate*'i ajal, kuid ka siis on inimeste tähelepanu suunatud eelkõige küsimusele, mida rahaga ette võetakse, mitte sellele, kuidas raha saadakse ja jagatakse.

Vaidlused erakondade rahastamisega seonduvas on kestnud seega suhteliselt lühikest aega. Ajaloolise tõe vastu suuremalt patustamata võib öelda, et see problemaatika tõusis tähelepanu keskmesse koos üldise korrupsioonidiskursuse laienemisega eelmise sajandi viimasel kümnendil, kui riigid (rahvusvaheliselt) jõudsid üksmeelele, et korrupsioon kahjustab majanduse arengut mitte ainult arenenud, vaid ka arenevais riikides. Selle diskursuse edasiarenguks võib lugeda viimaseid Maailmapanga uuringuid, eelkõige Joel Hellmani, Geraint Jonesi ja Daniel Kaufmanni "Haara riik endale", mis laiendab meie arusaama korrupsioonist kui mitte isiklikust, vaid institutsionaalsest tegevusest ning tõstatab teravalt küsimuse erakondade rollist mitte majanduspoliitika, vaid üksikute ettevõtete konkreetsete majandushuvide elluviimisel.

Erakondade rahastamise küsimuse reguleerimine rahvusvahelisel tasandil sai alguse Tallinnast. 1997. aasta oktoobris toimus Tallinnas Euroopa Nõukogu (EN) korraldusel eriteenistuste korrupsioonivastase võitluse II konverents. Selle järel dustes toonitatakse, et EN peab pöörama rohkem tähelepanu sidemele korrupsiooni ning erakondade ja valimiste illegaalse rahastamise vahel, et luua sel alal Euroopa standard. EN-i kutsuti üles mõtlema sellele, kas kõige tõsisemaid rikkumisi ei peaks igal pool kuritegelikuks tunnistama. Mõtet jätkati järgmisel aastal Madridi konverentsil ning see sai aluseks esimesele rahvusvahelisele erakondade rahastamisele pühendatud dokumendile. Töö käigus kogutud materjale on kasutatud ka käesolevas artiklis. Peale selle on võetud empiirilisi andmeid USA riikliku demokraatiainstituudi võrdlevast erakondade rahastamise uuringust, mille eesmärk oli anda soovitusi Aafrika riikide erakondade rahastamise skeemide arendamiseks.

Rahvusvaheline kontekst

Erakondade rahastamisega seonduv palju eri tasemega üksikküsimusi. Kõige suuremad ja selgemad valikud jagunevad järgmiselt:

- erakondade rahastamise allikad,

- erakondade rahastamise reguleerimine,
- erakondade kulutuste reguleerimine,
- valimiste rahastamise reguleerimine,
- järelevalve erakondade ja valimiste rahastamise küsimustes.

Tehtud valikuist üldise pildi kokkupanemisel tekib kirev mosaiik, sest erakondade rahastamise reguleerimine tuleneb iga riigi poliitilisest reaalsusest. Ühte ja selget ideaalmudelit pole peaaegu võimalik luua, sest erakondade rahastamise kaudu reguleeritakse mitte ainult erakondade tegevust, vaid taotletakse ka üldisemaid eesmärke, nt erakonnamaastiku korrastamist või isegi võrdõiguslikkust. Seetõttu on rahvusvahelise konteksti vaatlemine pigem ideekillukeste korjamine, mitte ühe ja õige lahenduse otsimine. Samas annavad ideekillukesed Eestimaa poliitilisse reaalsusesse mugandatuna võimaluse avardada meie mõtlemist erakondade rahastamise skeemide võimalikest muutustest.

EN-i Parlamentaarse Assamblee (ENPA) poliitikakomitee korraldas 13. märtsil 2001 Pariisis avaliku kuulamise erakondade finantseerimise teemal. Üritati leida vastust kolmele küsimustekompleksile:

1. Kas erakondade finantseerimine on probleemiks kõigile ühiskondadele?
2. Missugused on praegu erakondade finantseerimise mudelid ja kuidas võiks välja näha ideaalne mudel?
3. Missugused reeglid reguleerivad erakondade rahastamist?

Ettevalmistusi neile küsimustele vastuste leidmiseks oli teinud juba varem EN Ministrite Komitee loodud korruptsioonivastase multidistsiplinaarse grupi (GMC) erakondade rahastamise toimkond (GMCF). Peale selle tellis ENPA poliitikakomitee võrdleva analüüsi Max Planki instituudi direktorilt J. A. Froweinilt ja sama instituudi töötajalt Ronald Bankilt. Järgmised andmed pärinevadki enamjaolt nendest materjalidest.

Rahastamise allikad

Peaaegu kõik liikmesriigid peavad vajalikuks erakondade ja valimiste rahastamise täpsemat reguleerimist seadustega. Ainult Soomes, Norras, Rootsis, San Marinos ja Suurbritannias pole sellist seadust. Legaalsed rahastamisallikad on peaaegu kõikjal sarnased. Esiteks, kõigis riikides on lubatud finantseerida erakondi liikmemaksu kaudu. Tõsi küll, mõned riigid – Albaania, Austria, Kanada, Küpros, Kreeka, Leedu, Norra, Rumeenia, San Marino, Rootsi, Makedoonia Vabariik ja USA – piiravad liikmemaksu suurust, nt Makedoonia Vabariigis on üksikisiku tasu piiratud saja keskmise kuupalgaga.

Kõigis riikides on lubatud rahakorjamise üritused ning üksikisikute annetused. Üldiselt on lubatud ka erinevate institutsioonide annetused, v.a Belgias ja Prantsusmaal, kus aastast 1995 pole juriidilistel isikutel õigus teha annetusi erakondadele. Itaalia, Portugal, Hispaania ja Ameerika Ühendriigid keelavad vaid osa juriidiliste isikute (tavaliselt avalik-õiguslike) toetuste tegemise.

Frowein leidis oma uuringus, et liikmemaksudest saadavad erakondade rahastamise summad vähenevad praktiliselt kõigis vaatluse all olnud riikides juba mitu aastat. Eestis pole need kunagi olnud eriti suured, sest erakondade liikmeskonnad on väikesearvulised ja inimeste keskmised sissetulekud suhteliselt madalad.

Kuna poliitikategemine läheb järjest kallimaks, kasutatakse mng finantseerimise variante. Väga laialt on Euroopas levinud n-ö erakonna maksud – summad, mida parlamendi liikmed maksavad erakonna kassasse oma palgast. Tihti on sellised reeglid kehtestatud erakonna põhikirjaga, tavaliselt on need – kui kasutada nõukogude ajast meenuvat terminit – "vabatahtlik–kohustuslikud". Frowein näeb sellises rahastamises tõsist probleemi ja viitab oma uuringus ka Saksamaal toimunud laialdasele arutelule, mille põhisisu on: kas saadikute iseseisvus on ohus või on neile makstav tasu lihtsalt liiga suur. Enda kogemusele toetudes – kuna ka Rahvaerakond Mõõdukad kasutab oma lehe abistamiseks sellist moodust – võivad põhjused olla muus, kusagilt peavad erakonnad raha oma tegevuse finantseerimiseks saama ning parlamendiliikmena ei tundnud ma küll selle maksmisel mingit ahistamist.

Traditsiooniliselt on erakonnad saanud osa oma sissetulekuid ka ettevõtlusest, eriti ajalehtedelt, raamatute kirjastamisest ja isegi filminäitamisest. Tänapäeval kasutatakse ka sellist finantseerimise moodust järjest vähem. Põhjusi on kaks: majandusega tegelemine nõuab selget spetsialiseerumist ja toimib teise loogika järgi kui erakonnaelu; majandustegevusse haaratud erakonnal on lihtsam kasutada ebaausa konkurentsi võtteid. Seetõttu on paljudes riikides erakondade kommertstegevus keelatud või väga tõsiselt piiratud. Ainuke suur erand arenenud riikide seas on Austria, kus erakonnad on hõivatud nii turunduse, ehituse kui ka nt ostukeskuste haldamisega.

Järjest tähtsamaks muutuvad annetused väljastpoolt erakonda. Suur hulk riike ei pane neile mingeid piiranguid, kuid järjest enam püütakse selle poole, et annetused ei viiks erakonna poliitika või veel halvem – avaliku võimu ebakorrekse mõjutamiseni. Piirangud annetustele on mitut laadi:

- a) summa piirangud,
- b) andja piirangud,
- c) läbipaistvus.

Summa piiranguid kasutatakse vähestes riikides. Kõige enam tsiteeritakse uuringuis Prantsusmaad, kus inimene võib anda aastas erakonnale kuni 50 000 franki ja poliitilisele kampaaniale 30 000 franki. Samamoodi on asi reguleeritud ka Belgias ja Hispaanias.

Andja piirangud võivad olla nii positiivsed kui negatiivsed, teisisõnu, mõned riigid loetlevad üles need, kes anda ei tohi, ja mõned need, kes anda tohivad. Kõige suurem veelahe on ilmselt andja identiteedi ja päritolu küsimus, teisisõnu, laialt on levinud luba aktsepteerida annetust siis, kui selle allikas on teada ning rahuldatud on nõue, et see ei ole mingit moodi rajatagune eraisik, institutsioon ega ettevõte.

Negatiivse andja piirangu näiteks võib tuua Saksamaa, kus seaduses on üles loetud need institutsioonid, kes anda ei tohi. Nende hulka kuuluvad nt poliitilised fondid ja

parlamendifraktsioonid, mittetulundusühingud, heategevusfondid ja kirikud, anonüümsed ja petuandjad ehk sellised, kes edastavad lihtsalt kellegi teise raha.

Läbipaistvus on rahastamise ja rahakulutuste kontrolli vahend. Riikides, kus annetused tuleb deklareerida, on nad tavaliselt ka avalikustatud, kuigi nt Austrias, Belgias, Liechtensteinis ja Šveitsis see nii ei ole. Slovakkias otsustab avalikustamise parlament, siiani seda tehtud ei ole. Holland lubab annetajal jääda anonüümseks juhul, kui annetaja on seda soovinud. Kõigist uuritud riikidest nõutakse ainult USA-s ja Eestis erakondade sissetulekute kvartaliaruandeid.

Huvitav on see, et valitsuserakonnad mitte üheski riigis peale Hollandi, Rumeenia, Slovakkia ja Türgi ei ole kohustatud keelduma annetustest, mida on teinud doonorid, kelle huvides üks või teine poliitiline otsus on tehtud. Samal ajal oleks kõikjal otsese seose tuvastamine võrdne korruptsiooniga ja sellisena ka karistatav.

Annetuste seos riigi poliitikaga on olnud viimaste Maailmapanga uuringute objekt, selle tulemusena ongi välja töötatud "vangistatud riigi" mõiste. Kuna ettevõtjad organiseeruvad kiiremini kui kodanikeühiskond ja neil on käsutada suhteliselt suuremad summad, on kõigil üleminekuühiskondade erakondadel raske vastu seista ettevõtjate survele.

Välismaine rahastamine

Erakonnad on siiski oma riigi juhtimiseks ning on huvitav vaadelda, kuidas on toimitud välismaalt tulnud annetustega. Selles on erinevused riigiti väga suured. Mõni riik keelab igasuguse välismaise rahastamise (Kanada, Leedu, Malta, Moldova, Poola, Venemaa Föderatsioon, Sloveenia, Makedoonia Vabariik, Türgi ja USA), teised piiravad seda summa suurusega, toetuse liigiga või sellega, kas andjaks on eraisik või firma. Eriti huvitav on lahendus Rumeenias, kus välismaised rahvusvaheliste organisatsioonide toetused on küll lubatud, kuid alles siis, kui nad on publitseeritud meie mõistes Riigi Teatajas.

Eraldi küsimuse moodustab arusaamine, mis on välismaine ja mis mitte. Kas riigis alaliselt resideeriva välismaalase annetus on välismaine? Kas riigis registreeritud ja tegutseva väliskapitaliga ettevõtte annetust pidada välismaiseks või mitte? Viimase küsimuse puhul on eriti drakooniline Moldova seadus, mis kuulutab välismaiseks kõik ettevõtted, kus välisosalus on rohkem kui 20%.

Meile pakub võib-olla huvi ka Prantsusmaal jõus olev keeld välisriigi kodanikelt annetuste saamiseks isegi juhul, kui nad on Prantsusmaal alalised elanikud.

EN soovib võimalikult piirata rahvusvahelist finantseerimist, kuigi samal ajal kostab häält, mis nõuavad piirangu alt välja jätta vähemusrahvusi esindavad erakonnad. Üldise heakskiidu on leidnud ka arusaam, et alles demokraatia teele asunud riikide erakondi võiks rahvusvaheliselt toetada aitamaks luua demokraatlikku kultuuri.

Riigipoolne finantseerimine

Ainus riik, kes regulaarselt ei toeta erakondi, on Malta. Itaalias kehtis keeld 1993. aastast 2000. aastani. Ainult kuues riigis – Eestis, Soomes, Gruusias, Hollandis, San Marinos ja Hispaanias – on riigi abi erakondadele piiratud nende erakondadega, kelle esindajad on parlamendis. See ei tähenda aga seda, et kõigile erakondadele antakse toetust. Abisaajate hulgast on tavaliselt välistatud erakonnad, kes on seotud rassistlike mõtteavalduste või paramilitaarsete organisatsioonidega.

Osa riike, sh Eesti, toetab erakonnastumist ja erakondade rahastamist annetuste maksustatavast tulust mahaarvamise kaudu, kuid see pole eriti levinud. Palju rohkem kasutatakse erakondade toetuseks teist maksumeedet – erakonnad ei pea ise maksma mingeid makse annetustelt ja liikmemaksult.

Enamik riike näeb ette oma eelarverahast tuleva toetuse erakonna tegevuse toetusena, kuigi nt Hispaanias on lubatud kasutada ringhäälingus edastatavale reklaamile 25% rahast. Samal ajal on paljudes riikides riigi abina toetus erakondadele meedias tasuta aja näol.

Erakondade riigipoolsel rahastamisel on mitu skeemi. Neid võib jagada järgmiselt:

- a) muutumatu toetus – toetusele kvalifitseerunud erakondadele antakse mingi kindel summa;
- b) muutuv toetus – erakonnale antav summa sõltub mingist erakonna tunnusest (häälte, kohtade, geograafilise esindatuse arvust jms);
- c) segatoetus – erakondadele antakse kindel summa, pluss edukuse boonus.

Kõige enam on levinud variant b ja c, kus toetuse summa sõltub mingist muutujast, kuid arvutuste aluseks olevad muutujad on väga erinevad. Muutuja võib olla esindatuse suurus parlamendis, nagu Eestis, või erakonna protsentuaalne toetus valimistel. Tšehhi Vabariigis sõltub erakonna rahastamine protsentidest, mida erakond sai valimistel, seejuures on miinimumpiiriks, mis annab ühe summa, 3% ja maksimumpiiriks, mis annab teise summa, 5%. Igasugune vahepealne tulemus pannakse valemisse, toetus tõuseb iga 0,1% juurde saadud häälega.

Variante on palju, neist saab lähemalt lugeda iga riigi seadustest, seetõttu pole siinkohal mõtet kirjeldust jätkata. Küsigem parem, kas üks või teine mudel annab kellelegi mingeid eeliseid? Enamjaolt on autorid ühel nõul, et riigipoolne finantseerimine võrdsustab erakondade šansse ja annab neile suurema sõltumatuse oma valijate huvide eest seista.

Muutumatut toetussummat kasutavad süsteemid on enamasti sõbralikumad väiksematele erakondadele ja vastupidi. Nii nt on mitme riigi puhul võimalik rääkida selgest taotlusest kasutada erakonnamaastiku korrastamisel mitte ainult seadusi – erakond peab ületama teatud künnise, et parlamenti saada –, vaid ka seda, et kui erakond pole saanud teatud toetusehulka, siis pole ta "tegija" erakond, ning tema peale pole mõtet kulutada maksumaksja raha.

Samal ajal võivad ka muutuva toetusega süsteemid eelistada väikseid "tegijaid" erakondi. Saksamaal on üks avaliku finantseerimise komponent see, et *Bundestag*'i valimistel on esimese 5 miljoni hääle hind toetusena 1,3 marka ja nende häälte hind, mis lähevad üle 5 miljoni, riigikassale üks mark hääle kohta.

Peale selle on Saksamaal veel üks omapärane finantseerimise moodus: riik maksab igale kuni 6000 margani ulatuvale annetusele juurde poole, nt 1000–margase eraannetuse puhul tuleb parteikassasse 1500 marka.

Riigid võivad erakondade finantseerimise kaudu teostada ka teisi eesmärke. Nt Prantsusmaal väheneb erakonna rahastamine teatud muutuva protsendi võrra, kui naisi on erakonna kandidaatide nimekirjas alla poole.

Valimiskampaniad

Valimiskampaniate rahastamine on seotud erakondade tegevuse rahastamisega. Kuna valimised võtavad suure osa rahast, võib seda protsessi vaadelda ka eraldi.

Üldiselt puudub info selle kohta, kui suur osa erakonna eelarvest läheb valimiskampaniatele. Arvatakse, et valimiskampania maksab umbes 10% erakonna aastaeelarvest, ainsad suured erandid on USA ja Suurbritannia, kus suhe on vastupidine.

Omaette küsimus on erakondade kulutuste piiramine. Ainult neljas riigis kehtivad raha kulutamise piirangud aastas. Kampania käigus raha kulutamine on viimastest presidendivalimistest alates olnud kuum teema USA-s, seal on püütud piirata summat, mida erakond võib kasutada oma kandidaadile.

Eestis (ja ka mitmel pool mujal) on üks kallimaid valimiskampania elemente kindlasti meediareklaam. Kuigi täpsed uuringud puuduvad, võib oletada, et valimiste aastail on valimisreklaami eest saadavad summad meediaorganisatsioonidele oluline sissetulekuallikas. Samal ajal on lirimaal keelatud radio- ja telejaamadel võtta poliitilise reklaami eest raha ning paljudes riikides on erakondade juurdepääs meediale üsna selgesti reguleeritud. Selle olulisi põhjusi, nagu autorid väidavad, on taotlus hoida valimiskampania kulutusi mõistlikes piirides, sest valimised ei peaks järjestama erakondi selle järgi, kuidas kellelgi on õnnestunud rahapoti juurde pääseda. Seetõttu kasutatakse tihti nõuet vaba (või ainult otsestest kulutustel põhineva) eetriaaja või lehepinna eraldamiseks.

Eesti ja uus erakondade rahastamise mudel

Erakondade rahastamist analüüsinud autorite kollektiivid on ühel meelel selles, et erakondade rahastamise universaalset mudelit, vähemalt lähiajal, küll ei tule. Selleks on poliitiline kultuur ja vajadused riigiti liiga erinevad. Eestil on taasiseseisvumisest alates oma reeglid, kuid eriti viimasel ajal on räägitud palju nende muutmisest.

Põhjusi võib tuua mitu, kõige tõsisem on üleminekuriikide puhul probleem, mida kirjeldatakse viimasel ajal moodi läinud mõistega "vangistatud riik". Kuna ühiskonna areng ja

organiseerumine on olnud aeglasem kui esimesena uuele tegevusalusele läinud huvigruppidel – nt ettevõtjail –, on teadlasi teinud murelikuks ettevõtjate surve riigi poliitika kujundamisele. Surve tulemusena on esialgu nõrga demokraatliku praktika tõttu silmaga nähtav oht, et elanikkonna huvid jäävad suurettevõtjate huvide varju ja riigi parlament ei saa erinevate huvide kokkupõrkekohaks, kus selgineb üldine huvi, vaid üldine huvi määratakse kabinetivaikuses, selge kreeniga tunduvalt väiksema ühiskonnagrupi esindamiseks.

Kui vaadata meie erakondade rahastamist natuke kõrgemalt, abstraktselt tasandilt, saab kiiresti selgeks mitu aksioomi.

1. Erakondadel on vaja raha nii oma igapäevatööks kui ka valimiskampaaniate läbiviimiseks. Olukorda, kus erakondade rahastamist saaks keelata või piirata mingil substantiivsel viisil, praktiliselt ei ole, järelikult on kõige parem kehtestada sellised erakondade finantseerimise reeglid, mida tegelikult on võimalik järgida.
2. Kui raha saadakse riigieelarvest, maksab parteipoliitika kinni valija, kui raha tuleb suurtelt eraannetatjalt, tuleb raha samuti inimestelt, kuigi seda kogutakse hoopis teiste meetodite järgi – tarbija kaudu ja mitte kodaniku tasku.
3. Eesti puhul võib lisada kolmanda tõdemuse: me ei saa veel nii pea rikkaks, et saaksime kas või teoreetiliselt hoida erakondi käigus nende liikmeilt kogutavate liikmemaksudega.

ENPA soovitused

Eestil on uuele erakondade rahastamise mudelile mõeldes soovitatav silmas pidada ENPA antud soovitusi. Need on lühidalt järgmised. Esiteks, riigid peaksid erakondi toetama selleks, et erakonnad ei jääks eraannetajate lõa otsa. Teiseks, riigi toetus ei tohiks ületada piire, kus liiga lahke erakondade rahastamine võiks hakata kahjustama erakondade ja valijate omavahelisi sidemeid. Kolmandaks, peale raha võib anda ka kaudset toetust, nt korvata postikulud ja kokkusaamise koha üüri, toetada erakondade oma meediat, noorteorganisatsioone ja uurimisinstituute. Neljandaks, keelatud peaksid olema toetused riigiettevõtelt ja riigi poolt otseselt kontrollitavalt ettevõtelt, riigiga äri tegevailt ettevõtelt, off–shore'idest, religioossetelt gruppidele.

EN soovib kehtestada ka selge rahalise ülempiiri, mida ettevõtted annetuste puhul peaksid järgima, ning kogu erakondade rahastamine peaks olema täiesti läbipaistev. Selle nõude täitmine eeldab, et kõigil erakondadel on läbipaistev raamatupidamine ning vähemalt kord aastas hindab seda iseseisev audiitor. Kehtestada tuleks ka piirsumma, mida ületanud annetus ei tohi olla anonüümne.

EN-i nägemuse järgi peaks erakondade rahastamist jälgima iseseisev kontrollorgan, kellel on oma ülesannete täitmiseks küllaldaselt võimu.

EN on andnud soovitusi ka reegleid kõrvalkaldujate karistamiseks. Kui seadusi on rikutud, peab erakond kaotama vähemalt osa riigipoolsest toetusest ja võib-olla maksuma trahvi. Kui on selgunud ka rikkujate isiklik vastutus, peaks karistus sisaldama võimalust mandaadi tühistamiseks koos kõige sellega kaasnevaga.

Eestil on võimalik minna kas olemasoleva mudeli kohendamise teed või viia erakondade rahastamine radikaalselt uutele alustele. Ühe ettepaneku tegi meediaärimees Rein Lang. Tema arvates tuleks erakondade rahastamist tunduvalt suurendada, keelates samal ajal ettevõtete poolse rahastamise. Ettepanekul on oma loogika, kuigi terve mõistus tõrgub uskumast, et erakondadele ettevõtete annetuste keelamine lõpetaks tegelikkuses erakondade sponsimise. Pigem vähendaks selline skeem erakondade sõltuvust kõige suuremaist doonoreist ja võimaldaks tunduvalt lihtsamat avatuse režiimi erakondade finantseerimise küsimustes.

Hääle hind

Mis alusel määrata erakondadele toetust? Üks võimalus on jääda praeguse arvestamise skeemi juurde, mis polegi nii halb. Võib-olla oleks huvitav siduda erakondade rahastamise küsimus kodanikuõpetuse arendamisega. Eesti inimene on õppinud kiiresti selgeks raha tähtsuse ja sellega käitumise põhitõed. Poliitikaga on asjad teised, inimeste seas valitseb suuresti käegalöömise meeoleolu – mis ma ikka valima lähen, midagi ju ei muutu niikuinii. Arvan siiski, et muudatusi saab esile kutsuda selgitamise ja aktiivse sekkumisega. Võiksime kokku leppida, kui suur on ühe hääle hind, mis valimistel erakonna poolt antakse. Raha jagamisel läheb arvesse erakondade poolt saadud häälte arv, sest hääl läheb üle otsekohe reaalseks rahaks.

Selline lähenemine tõstaks erakondade huvi inimestega suhtlemise vastu ning inimeste hääletama mineku motivatsiooni tunduvalt. Kui on selge, et minu antud hääl maksab x krooni, kusjuures see summa pole sümboolne, vaid reaalse väärtusega, siis võib-olla paneb see inimesed rohkem mõtlema, kellele nad raha jagavad.

Tegelikult on valija häälel hind juba praegu ning küsimus on selles, kas seda on vaja ka otseselt teadvustada. Arvan, et mõte väärrib vähemalt läbiarutamist.

Eelmistel valimistel osales peaaegu pool miljonit inimest. Riigikogus on 101 liiget. Erakonnad on saanud eelarvest 47 miljonit krooni. Võttes järgmise aasta eraldiseks eelneva kolme aasta keskmise, saame nelja aasta peale 62,64 miljonit krooni. Nende arvutuste tulemusel võib öelda, et iga valija toetus on toonud Riigikogu künnise ületanud erakonnale neljaks aastaks 127 krooni.

Kaubalis-rahalisi suhteid hüperbooli viies võiks valimisedelid trükkida tšekkidenä. Tõstes avalikke kulutusi erakondadele poole vähem, kui Rein Lang pakkus, võiks valimisedel olla nt "jakobsoni"-kujuline. See annaks valijale selge osalemise tunde ja teravdaks samal ajal erakondade huvitatust valijate reaalsest osalemisest valimistel. Raha inimese taskust kas kodaniku või tarbijana erakondade rahastamiseks võetakse niikuinii ja tegelikult võib argumenteerida, et sellise skeemi järgi rahastamine on inimese seisukohalt ausam – kui ma pole kodanik ega maksumaksja, ei ole ma sunnitud antud riigis erakondi finantseerima.

Loomulikult tähendaks riigieelarvelise finantseerimise tunduv suurendamine eraannetuste määrgureglite radikaalset ümbervaatamist ja eraannetustele selgete piirangute sissetoomist, millest keskne oleks juriidiliste isikute annetuste keelamine ja füüsiliste isikute poolt

tehtavatele annetustele ülempiiri kehtestamine. Ilmselt oleks mõttekas reguleerida ka erakondade kulutusi valimiskampaaniaile ja täpsemalt sätestada erakonnareklaami näitamine massimeedias.

Erakondade rahastamisest rääkides võiks mõelda ka erakondliku poliitika arendamise toetamisele, nagu tehakse paljudes välisriikides. Kui haldusreformi tulemusena jäävad meil riigi struktuurid ikka ainult täideviimise ja mitte poliitika kujundamise kohaks, teravneb veelgi juba nüüd selgelt tunnetatud vajadus konkreetsete poliitiliste programmide väljatöötamiseks, millele peab eelnema antud valdkonna hea analüüs. Võib-olla peaks avalik võim peale rahastamise suurendamise selgemalt paika panema ka raha võimaliku kulutamise struktuuri.

Kasutatud kirjandus

Aaviksoo, J. (2001). Parteide rahaasjad. – Postimees, 15. juuni.

Chadwick, R. (ed) (2001). The Concise Encyclopedia of Ethics in Politics and the Media. San Diego: Academic Press.

Darbishire, H. (1998). Media and the Electoral Process. – Media and Democracy. Council of Europe.

Frowein, J. A., Bank, R. (2001). Financing of Political Parties in Comparative Perspective. – Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Nr. 1.

Hellman, J., Jones, G., Kaufmann, D. (2000a). Beyond the "Grabbing Hand" of Government in Transition: Facing up to "State Capture" by the Corporate Sector. The World Bank, May–June–July.

Hellman, J., Jones, G., Kaufmann, D. (2000b). Are Foreign Investors and Multinationals Engaging in Corrupt Practices in Transition Economies? The World Bank, May–June–July.

Hellman, J., Jones, G., Kaufmann, D. (2000c). Seize the State, Seize the Day. State Capture, Corruption and Influence in Transition. The World Bank, Sept.

Kaufmann, D. (2000). Governance, State Capture and Corruption in Transition: Empirical Lessons and Implications, Background for Presentation. Budapest, Nov 2.

Lang, R. (2001). Idee lähenevaks suveks. – Postimees, 31. mai.

Legislative Ethics: A Comparative Analysis (1999). Legislative Research Series, Paper N #4. National Democratic Institute for International Affairs.

Stepova, V. (2001). Financing of Political Parties. Report. PACE, May.

Summary of Member and Observer States' replies to Political Party and Candidate Funding Questionnaire (2000). Multidisciplinary Group on Corruption (GMC). Working Group on the Funding of Political Parties (GMCF). Directorate General of Legal Affairs (DGI). Strasbourg, 21 Febr.

Taagepera, R. (2001). Kuidas rahastada erakondi. – Postimees, 26. juuni.

The Public Funding of Political Parties (1998). An International Comparative Study. National Democratic Institute for International Affairs.

TI Newsletter, June 1999.

Toots, A. (2001). Ketserlikke mõtteid erakondade rahastamisest. – Postimees, 22. juuni.